

Zitten in onderlinge verbondenheid: maart 2024

‘Een gebroken hart is een open hart’

Elsbeth Wolf

Het is bekend dat Maha Karuna Ch’an geworteld is in de Chinese Ch’an traditie van Lin Chi, (Rinzai in Japan). Teh Cheng, patriarch van die lineage en leraar van Ton Lathouwers gaf hem in 1986 transmissie. De FAS van Hisamatsu, de andere pijler is een beweging die kort na de 2de WO ontstond. Die band begon in 1971 na een ontmoeting van Ton Lathouwers op een reis naar Japan met Masao Abe, leerling van Hisamatsu. De ontmoeting was een keerpunt in zijn leven.ⁱ Daar begon zijn zentraining, toen Masao Abe hem na hun ontmoeting naar het klooster van Kobori verwees, neef van de toenmalige keizer. Hoewel het in de laatste jaren minder werd, is de onderlinge band altijd gebleven. Teh Cheng moedigde dat contact ook aan, wat van oudsher typerend is voor de Chinese Ch’an traditie, waar meerdere stromingen naast elkaar gedijen.

FAS staat voor het oorspronkelijke ware zelf. Het is een dynamische eenheid van drie dimensies van het menselijk bestaan. FAS staat voor: **Formless self, All Mankind, Suprahistorical History.** F: Iedereen heeft de potentie te ontwaken tot het ware zelf. ‘Er is het ongeboorene en onvergankelijke’, zei de Boeddha bij zijn ontwaken. We hebben allemaal de boeddhanatuur. A: staat voor ontwaken tot het ware zelf met en voor de gehele mensheid. Shakyamuni Boeddha hield ons dat op het moment van ontwaken voor: ‘met mij is de gehele werkelijkheid tot ontwaken gekomen’. S: Als gehele mensheid creëren we gezamenlijk suprahistorische geschiedenis, voorbij ruimte en tijd. Je kunt er niet uit vallen, want we zijn onderling verbonden door het net van Indra.

Om de erfenis van Hisamatsu beter te kunnen plaatsen kan een korte schets van zijn leven helpen. Hij groeide op in een familie van devote Zuivere Land boeddhisten, maar bij het verlaten van de middelbare school, kwam hij in een crisis terecht. Hij nam afstand van zijn geloof en stortte zich op zijn studie filosofie aan de Universiteit van Kyoto in de hoop een antwoord te vinden op de existentiële vragen die hem kwelden. Tegen de tijd van afstuderen bleek ook de filosofie, net als de religie in een eerdere fase van zijn leven, geen oplossing te hebben geboden. Hij was ten einde raad en verzeilde opnieuw in een crisis. Een docent van zijn faculteit raadde hem een zen klooster aan. Hij meldde zich voor de rohatsuⁱⁱ en kwam: ‘In één grote Massa Twijfel terecht, één grenzeloze duisternis vulde zijn wezen’. Later zou hij zeggen dat hij toen ‘ontwaakte tot het Ware Zelf’ (2010, 44).

Hij was inmiddels de vijftig gepasseerd en hoogleraar filosofie en boeddhisme aan de Universiteit van Kyoto toen hij de FAS oprichtte. In de FAS komen religie en filosofie samen. Als hervormingsbeweging is het ook een antwoord op de positie waarin de klassieke zentraditie zich na de 2de WO bevond met een nieuwe visie op de rol en positie van de leraar en koan-training. In pittige taal komt Hisamatsu tot de uitspraak dat ‘het ware zelf’ onze enige leraar is. Geen enkele leraar kan een stempel van goedkeuring geven, want het ware

zelf, je ware natuur toont zich onmiskenbaar aan jou. Hier spreekt Hisamatsu uit eigen ervaring! Een ander punt van kritiek op de klassieke zen was de eenzijdige aandacht op verlichting, die los van de dagelijkse werkelijkheid stond waarin we leven, alsof het gescheiden werelden waren. Aan de andere kant had de wetenschap geen oog voor de existentiële nood van de mensheid. Religie en wetenschap horen bij elkaar, want het is essentieel, zegt Hisamatsu, dat beiden samengaan in een antwoord op 'la condition humaine' of het lot of de conditie van de mensheid, dat een horizontale en een dieptedimensie heeft.

De **horizontale dimensie** is de wereld waarin we leven en de geschiedenis die we als gehele mensheid creëren met het resultaat de dagelijkse werkelijkheid met haar sociale problemen, armoede en ongelijke verdeling van rijkdom, het geweld en de klimaat- en vluchtelingen crises. De dagelijkse nieuwsstroom grijpt ons aan en als mensheid en als persoon moeten we ons daartoe zien te verhouden. Het legt tegelijk een verbinding met de **dieptedimensie**, die zich in ons mensen afspeelt en ook daartoe moeten we ons zien te verhouden

Dat doen we door *'kalm en evenwichtigⁱⁱⁱ te ontwaken tot ons ware zelf'* door steeds dieper stil te staan bij onze alledaagse manier van zijn. Hoe dieper we daarin doordringen, hoe meer het een appél op ons doet, want we kunnen niet anders dan wakker worden voor het feit dat wij lijden en met ons de gehele mensheid lijdt. Het is, zegt Hisamatsu als: 'het Niets op de bodem van ons bestaan, dat dient te worden opgevat als het diepste lijden van ieder van ons.' We delen dit lijden met de gehele mensheid en er is geen enkele schuilplaats want we zijn ten diepste alleen en eenzaam in de vragen van ons bestaan; 'het niets, de bodemloosheid onthult mijn naakte menselijke bestaan' (2010, 50). We sterven aan onszelf. Dat wordt bedoeld met *'doodstrijd, persoonlijk en maatschappelijk'*. In tijden van crisis, bij een groot verlies, de dood van een geliefde, ernstige ziekte, of de confrontatie met groot maatschappelijk of politiek onrecht, nationaal of internationaal, breekt ons hart. Ieder mens komt op enig moment in het leven op een punt uit van totale ontreddeing.

We kunnen ervoor weglopen of het recht in de ogen zien. Als diep inzicht in dit totale lijden van onszelf én de mensheid tot ons doordringt, is transformatie mogelijk en gaat het stromen, want 'een gebroken hart is een open hart' (Bernie Glassman). De Geloofte aan de Mensheid wordt levende werkelijkheid. We zijn in staat waarachtig te leven, open en ontvankelijk voor de noden van onszelf en de wereld.

Zen beoefenaars staan daarom midden in de wereld en haar geschiedenis. We zijn getuige van het lijden in de wereld en ervaren dit lijden als het eigen lijden, Dat wordt bedoeld in de Geloofte aan de Mensheid met de regel: *'Mensen worden vol van mededogen'* (id, 52). Beide dimensies, de horizontale en diepte dimensie van het lijden nemen we ter harte. In de tijd van Hisamatsu was dit revolutionair maar kwam het niet tot concrete maatschappelijke actie, het speelde zich vooral af op het niveau van een academisch discours. Op zich is daar niets mis mee, want ieder van ons heeft een unieke plaats en roeping in het leven, die bepalend is in wat we kunnen doen in deze wereld.

In onze tijd is een omslag gemaakt naar een concretere invulling. Bijvoorbeeld in de Peacemaker Order van Bernie Glassman die het erfgoed van Hisamatsu concreet lijkt te hebben vertaald in de drie doelen van de orde: getuige zijn van het lijden van de wereld met

een houding van niet weten, i.c. erbij zijn zonder oordelen; erkennen en getuigen wat is; overgaan tot sociale actie, wat wil zeggen, dit vertalen in een antwoord op de vraag: Wat doe jij? Het sluit naadloos aan op de koan van Hisamatsu: 'Als niets meer werkt, wat doe jij?'. De koan zet je met je rug tegen de muur, je kunt geen kant meer op en je wordt totaal in het nauw gedreven, dan is een doorbraak mogelijk in de horizontale én dieptedimensie.

De Gelofte aan de Mensheid van Hisamatsu^{iv} is in beknopte vorm de essentie van het gedachtengoed van de FAS. De gelofte is een oproep om waarachtig en authentiek te leven, te worden wie we ten diepste zijn! Leven als het 'volkomen ongehinderde en vrije Ware Zelf', wat tot uitdrukking komt in 'egoloos handelen. We worden ons *'bewust van de doodstrijd, die persoonlijk en maatschappelijk is'*, want we zijn onderling verbonden met alles wat is én medeverantwoordelijk voor onder andere de verschrikkingen van Auschwitz, sprak Masao Abe in de jaren zeventig zijn westerse gehoor toe, dat dit toen niet begreep. In onze tijd zou hij daar moeiteloos Oekraïne, Afghanistan, Israël, Gaza, Westelijke Jordaanoever, Soedan, Jemen enz. aan hebben toegevoegd. Masao Abe spreekt in dit kader over een individueel en collectief karma. Hij reikt ons hiermee een handvat voor de reikwijdte en betekenis van suprahistorisch. We zijn verantwoordelijk voor ons eigen handelen, maar omdat we één zijn met de gehele mensheid werkt dit door in de horizontale dimensie en krijgt betekenis in de diepte dimensie van ons menszijn. Als een steen die je in een vijver gooit die rimpelingen geeft, heeft alles wat wij doen effect op iets anders. Dat geldt ook voor het zitten dat overal in doorwerkt, in onszelf, onze relaties, onze omgeving, de samenleving waarin we leven. Suprahistorisch, want het werkt door in ruimte en tijd. Het doet er toe wat jij doet! Wat ieder van ons doet. Alles telt!

Met de Gelofte aan de Mensheid doet Hisamatsu een appél op de gehele mensheid. We kunnen ons niet afwenden van de wereld en van medemensen want we zijn onderling verbonden. Het westerse boeddhisme geeft de laatste jaren steeds meer ruimte voor vormen van geëngageerde beoefening, die hiervoor handvatten biedt en sinds de jaren tachtig van de vorige eeuw vanuit verschillende invalshoeken tot ontwikkeling is gekomen. Thich Nhat Hanh deed dat met de nadruk op mindfulness en interbeing, Bernie Glassman deed dit met zijn Peacemaker Order en 'bearing witness retreats' waarmee hij in 1994 begon in Auschwitz. Zijn werk wordt door de Vlaamse zenleraar Frank De Waele voortgezet. De meest recente 'bearing witness retreat' was in 2023 in Lüzerath in het onherbergzame landschap van de bruinkoolmijnen in Duitsland. Laten we vooral het eco-boeddhisme van Joanna Macy noemen: het 'Werk dat weer verbindt', gericht om het contact te herstellen met de genereuze levengevende aarde die ons voedt en in leven houdt. Zitten met en voor de gehele werkelijkheid, onze verantwoordelijkheid nemen en doen wat we moeten doen. Iedereen moet dat zelf ontdekken, het is voor iedereen uniek. We komen er achter door te luisteren naar de stem van ons hart. Het gaat erom dat we: *'Onze gaven ten volle ontplooien, ieder volgens de eigen roeping in het leven'*. Waarachtig leven!

Literatuur:

Ton Lathouwers. Kloppen waar geen poort is. 2010.

Bernie Glassman. Bearing witness. 1998.

Zen Peacemakers, de missie, zie website: zenpeacemakers.nl/missie/
Joanna Macy, zie website: www.joannamacy.net/main

ⁱ In het boek: *Je kunt er niet uit vallen*, kun je een indrukwekkende getuigenis lezen van deze ontmoeting.

ⁱⁱ Een rohatsu is een negendaagse intensieve sesshin, die in alle zenkloosters over de gehele wereld op 8 december begint om het ontwaken én parinirvana van de Boeddha te gedenken.

ⁱⁱⁱ *Kalm en evenwichtig* wil zeggen met gelijkmoedigheid. Natuurlijk zijn er emoties, maar die nemen we slechts gewaar. Alles is vergankelijk en er is geen zelf: 'Life is just a process'.

^{iv} De tekst van Gelofte aan de Mensheid staat op de website van Maha Karuna Ch'an en kun je downloaden. De tekst is in september 2023 aangepast naar waarden van de huidige tijd.